

PATRONÁZS

A TRIANONI SORSCSAPÁS hazánkat nemcsak területileg, politikailag, katonailag és gazdaságilag sújtotta és csaknem két évtizeden át a legsúlyosabb nehézségek és vergődések közé taszította, hanem szellemi és erkölcsi téren is mérhetetlen bajokat zúdított ránk. Megbénította, sok ponton visszavetette azt a nagyszerű fejlődést, amit ezeken a területeken is a kiegyezés utáni évtizedekben sikerült elérnünk. Ebben a szomorú stagnálásban, sőt visszafejlődési állapotban van sok minden között — a legutóbbi három év örvendetes nagy eseményei, a leszakított területrészek jórészének boldog visszacsatolása folytán megindult új nemzetépítési munka ellenére — még ma is a bűnügyi patronázs-ügy hazánkban.

Az első világháború kitörése előtti évtizedben a patronázs-ügy, különösen annak közönségesen e szó alatt értett bűnügypolitikai ága — a legszebb fejlődési fokon állott Magyarországon. A patronázs-egyletek hosszú sora, kereken kétezer jótékony egyesület és intézmény, a társadalom élénk részvétele, áldozatos buzgósága a patronázs munkában igazolja, hogy a magyar társadalom is bekapcsolódott abba a nemes emberbaráti szociális kultúrmozgalomba, mely a Krisztusi második legfőbb parancsolat megértésével erkölcsi, hazafias és énmagunk iránti kötelességnek ismerte fel a bajba jutott embertársainkon való segítést, az anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben elmaradt néprétegek szeretetteljes és tervszerű felkarolását, ezek életszínvonalának felemelését. Különösen a bűnügyi patronázs legfontosabb és legáldásosabb része, az elhagyatott és az erkölcsi zuhlás veszélyének kített gyermekek és fiatalok megmentésének, a gyermekvédelem név alá foglalt társadalmi mozgalomnak hatalmas fellendülése mutatott valóban lélekemelő képet.

Ennek a nagyszerű szociális és egyben bűnügypolitikai mozgalomnak állami támogatása és megszervezése a Széli Kálmán miniszterelnök nevéhez fűződő három törvényünk eredménye. Az 1898: XXI. t.-c. mondja ki bátran és határozottan, hogy az elhagyott gyermekek ápolása és nevelése állami feladat. Folytatja és kiépítette ezt a gondolatmenetet az 1901: VIII. t.-c., mely a 7 éven aluli talált és hatóságilag elhagyatottaknak nyilvánított gyermekek ápolására és nevelésére állami gyermekmenhelyek felállítását rendelte el, — az ugyanezen évi XXI. t.-c. pedig kimondta, hogy a gyermekmenhelyekbe felvett gyermekek 15 éves korukig a menhely kötelékében maradnak s ezekbe 7 évesnél idősebb gyermekek is felvehetők. Az állami gyermekmenhelyek felépítése és a moderm higiénia követelményeinek megfelelő berendezése gyors tempóban meg is történt — Rufiy Pál kormánybiztos lelkes vezetésével — úgy hogy már 1907-ben az országban 18 állami gyermekmenhely működött, mely 311 gyermektelepen 60.000 elhagyott gyermeket részesített állami gondozásban és ellátásban. A két törvény alap gondolata tehát tényre vált, hogy minden gyermeknek, akit hozzátartozói nem tudnak eltartani, az állam viselje gondját. Kiegészítette az állami gyermekvédelem szervezetét az 1907. évi 60.000. számú belügyminiszteri rendelet azzal, hogy azokba nem csak elhagyott, de a környezetükből erkölcsi romlásnak kitett, vagy már züllésnek induló és bűnelkövető gyermekek is felvehetők.

A gyermekvédelemnek ezt az állami gépezetét nyomon követte a magyar társadalom hatalmas szervezkedése is a patronázs munka ezen ágára. Egymásután alakultak meg a különböző országos egyesületek, így az Országos Gyermekvédő Egyesület, az Országos Gyermekvédő Liga (Gr. Edelsheim-Gyulay Lipót elnöklete alatt), a Katolikus Patronázs Egyesület, az Orsz. Kath. Nővédő Egyesület, az Orsz. Protestáns Patronázs Egyesület, az Orsz. Izr. Patr. Egyesület s a vidéki nagyobb városokban száz számra a különböző nevű hasonló céllú egyesületek. Mindezekben a magyar társadalom felsőbb- és középosztályai nemes vetélkedéssel sorakoztak az állam mögé és áldozatos buzgalommal fáradoztak az elhagyott és züllés veszélyének kitett gyermekek felkarolásán.

Újabb lendületet adott a gyermekvédelmi és az egész igazságügyi patronázs-mozgalomnak az 1908-ban megalkotott első Büntetőnovella s az azt kiegészítő 1913. évi Fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény. Mindkettő Balogh Jenő igazságügyminiszter kezdeményezése. Ez a két törvény valóban korszakalkotó lépést tett a bűnelkövető gyermekek (12 évesnél ifjabbak) és fiatalkorúak (12—18 évesek) büntetőjogi kezelése tekintetében. Kiveszi ezeket a rendes büntetőbíróságok hatásköréből és külön bírói szervezetet (Fiatalkorúak bírósága) létesít ezek ügyeinek elbírálására, anyagi, jogi tekintetben elejti velük szemben a megtorlás eszméjét és vezérelvül ezek javító-nevelését tűzi ki. E célból részletes javítónevelő és gyámolító intézkedéseket ír elő: házi és iskolai fenyítést, bírói dorgálást, próbárabocsátást, javító-nevelőintézetbe helyezést és a fiatalkorúak külön fogházát, mely utóbbi is — habár 15 évi terjedelemben is kiszabható — alapjában véve egy szigorúbb jellegű javító-nevelőintézet.

Ezzel a két törvénnyel kezdődik a javító-nevelőintézetek új korszaka hazánkban. A régi (a XIX. század 80—90-es éveiben épült) állami javító-intézeteket (Aszód, Rákospalota, Székesfehérvár, Kolozsvár) s az 1902-ben megnyitott új kassai intézetet a szellemnek megfelelően kibővítik, részben átalakítják s az államiak mellé tíz magán javítóintézetet teremt a társadalom jótékonyága. Úgy hogy míg a Büntetőnovella előtt mindössze 980 fiatalkorút tudtunk javító intézetekbe elhelyezni, 1914-ben már 3200 férőhely állott rendelkezésre a kitünően berendezett 16 intézetben. A javító-nevelés rendszerét külön ig. min. rendelet nagy gondal irta elő.

Harmadik öröndetes mozzanata volt az első világháború előtti bűnügyi patronázs fellendülésének a rabsegélyezés és a fogházmisszió kérdésének erőteljes felkarolása.

A fogházmissziót, a kereszténység első századaira visszanyúló charitatív munkát, az egyházak önként nagy buzgalommal gyakorolták nálunk is régóta. Sajnos, sok fennakadással és szünetelésekkel. A világháború előtti évtizedekben az állam is kötelességül ismeri el az erkölcsi javításnak ezt a nagy horderejű szociális és bűnügypolitikai eszközt és a nagyobb letartóztatási intézetek (fegyházak, börtönök) tisztviselői karába államilag kinevezett lelkészeket állítottak be. A fogházmisszió az elítélteknek a letartóztatás alatti vallási és erkölcsi támogatását szép sikerrel végezte nálunk is. Az intézet lelkészeiken kívül más lelkészek, tanítók és erre hajlamos vívági emberek is örömmel jártak be a fogházakba az elítéltek lelki gondozására. Egy nemes-szívű úrinő (Nagy Emilné) maga ajánlotta fel az igazságügyi minisztériumnak egy fogházi újság (Bizalom) szerkesztését, ami a jóviseletű elítéltek erkölcsi nemesítésének ma külföldön is divatbajott eszköze.

Kevésbé örvendetes volt azonban a világháború előtt is az ú. n. rabsegélyezés, ma ú. n. utógondozás állapota. Bűnügypolitikai szempontból a szabadságvesztési intézetekből kibocsátott elítéltek segélyezése, gyámollása a legfontosabb és leghasznosabb eszköz a visszaesések meg-gátlására. Nemcsak jótékony-ság, nem merő szentimentalizmus ez a jószívű patronázmunkások részéről, de a legokosabb védekezés a társadalom nagy része által előítéllettel fogadott fegyházviselt emberektől könnyen várható újabb bűnelkövetések ellen. Ezt a fontos és rendkívül hasznos munkát körülbelől másfél század óta mindenütt külön rabsegélyező egyletek gyakorolják. A magyar társadalom is felkarolta ezt a gondolatot és 1874-ben megalakult az első rabsegélyező-egyletünk Budapesten. Ez az egylet — számos jószívű előkelő ember anyagi támogatásával menedékházat létesített Kőbányán, mely pár évtizedig igen szép sikerrel működött. Az 1887-ben megalakult pécsi rabsegélyező-egylet szintén állított fel ilyen menedékházat, melyben az elhelyezkedni nem tudó szabadult rabok ellátást, lakást és munkát kaptak. A többi rabsegélyezőegyletek ilyen menházalapításig nem jutottak, de munkaal-kalmak nyújtásával és anyagi segítséggel igyekeztek a területükön levő szabadult rabokat a jó úton megtartani.

Nagyobb lendületet vett a rabsegélyezés ügye 1907 után. Ebben az évben ült össze Pécsen első rabsegélyező-kongresszusunk, melyen már 22 egyesület vett részt. Ez a kongresszus kimondta a rabsegélyező- és az addigi patronázs-egyletek összeolvasását. A rabsegélyezést tehát bele-olvasztotta a patronázs fogalmába s megalakította a Patronázs Egyletek Országos Szövetségét mint a patronázs két ágának, a gyermekvédelem-nek és a rabsegélyezésnek központi irányító és vezető szervét. 1908-ban már 79 patronázs egylet lépett be az Országos Szövetségbe. A Kassán, 1911-ben, majd Budapesten 1913-ban tartott patronázs-kongresszusok hatása alatt a rabsegélyezés kérdése mind népszerűbbé lett. A negyedik patronázs-kongresszust Kolozsvárra 1914 szeptemberére hívta össze az Országos Szövetség.

Ekkor csapott le azonban az első világháború fergetege hazánkra, ami egyszerre felborította az oly szép fejlődésnek indult patronázs-mozgalmat s különösen a rabsegélyezés ügyét egyszerűen eltemette. A háború első áldo-zata e téren a kolozsvári kongresszus lett. Az oly szépen előkészített negyedik patronázs-kongresszust azóta sem tudtuk megtartani. A háború sebesültjei-nek és az elesettek hozzátartozóinak gondozása háttérbe szorította az addigi patronázs-munkát. Illetőleg annak új, háborús alakja alakult ki: a hadi gon-dozás, melyet természetesen legelső feladatának ismert el a társadalom. De jöttek aztán sorban a háború többi csapásai, az összeomlás, a proletárdiktatúra, a gazdasági válság, az elszakított területekről menekültek ezreinek elhelyezése és felsegítése. Mindezek a jól ismert körülmények elvették a társadalom kedvét és érzékét a bűnügyi patronázs-munkától. A patronázs-egyletek egy-másután abbahagyták a munkát, a rabsegélyezés visszaszorult a néhány pengő állami segítségre. Megszűnt a Patronázs Egyletek Országos Szövet-sége is.

Így jutott a magyar patronázs-ügy a század huszas éveinek elején a mélypontra, valóságos kátyúba. Statisztikai kimutatást erről a süllyedésről nem tudok adni, de kétségtelen, hogy az 1911-ben a jótékonycélú intézményeiről összeállított hivatalos kimutatásban olvasható 2000 intézménynek legfeljebb egytizedrésze ha megmaradt. Még szerencse, hogy a legnagyobb országos intézmények és szervezetek, ha lassúbb tempóban is, úgy ahogy folytatták nemes munkájukat. Így különösen az Országos Gyermekvédő Liga, az állami gyermekmenhelyek a Kath. és a Prot. Országos Egyesületek és a Büntetőnovella által megteremtett Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága közül a csonkaország területén levők a nehéz viszonyok ellenére is tovább működtek.

De ahol legnagyobb a veszély, ott legközelebb a segítség. Ez a régi igazság itt is beigazolódtott. A huszas évek második felében a magyar nemzet felocsúdott szörnyű aléltságából s megindult az ország talpraállításának nagy munkája. Ez a fordulat azonban a patronázs-ügyet új vágányra terelte. A magyar kormányférfiak megértették az új idők szellemét. Szakítani kell a liberális világ túlhajtott szabadelvű életfelfogásával, a *laissez faire-laissez aller* individualisztikus elvével. A rideg jogállamot bizonyos fokig át kell alakítani szociális állammá, a nemzetek versenyében megállani és haladni akaró nemzetnek. Így indult meg a patronázsügy továbbfejlődésében is a nagy fordulat. A bűnügyi patronázs ellanyhulása mellett kialakul és mind nagyobb erőre kapott a szociális patronázs. Az elhagyott gyermekek helyett az elmaradt néprétegek felkarolása és a szétesett családok felsegítése lett az uralkodó vezérelv.

Egymás után születtek meg a földbirtokrendezés, a földműves néprétegnek földhöz juttatása — majd a közegészségügy gyökeres reformja, az OTI és az OTBA, a munkásbiztosítás, az agkori segélyezés és hasonló szociális alkotások, melyek az anyagi és szellemi tekintetben elhanyagolt és elmaradt néprétegeket juttatták jobb sorsba. Ugyanez az új korszellem vezetett a gyermekvédelem helyes differenciálására is. 1915-ben megalakult a Stefánia Szövetség, élén Apponyi Albert gróffal, majd Ugrón Gáborral, mely a szülőanyákésa csecsemőgondozásátvetprogrammjába s a Gyermekvédő Ligával és a Vörös Kereszt Magyar Ifjúsági ágával karöltve — testvériesen osztozva a nagy feladaton — a legaldásosabb patronázsmunkát, annak legalsó, de legfontosabb részét vállalta. 1940-ben a trianoni területen 327 fiókszövetség, 334 védő-intézet, számos tejkonyha, anyaotthon, bölcsőde, napközi otthon, szülőintézet 600 orvossal, 800 védőnővel foglalkozott evvel a nemes munkával. 1941-ben a Stefánia Szövetség Országos Egészségvédelmi Szövetséggé alakult át a Kormányzó úr ő Főmeltósága védnöksége alatt s most már a visszatolatot területekre is kiterjeszti áldásos működését.

Még örvendetesebb további fejleménye ennek a szociális patronázsnak az 1940. évi XXIII. t.-c.-kel megteremtett Országos Nép- és Családvédelmi Alap, mely — az egyke veszedelem leküzdése célzatával is — a többgyermekes családok felsegítését, elsősorban házhozjuttatását írja elő főcéljául. Ennek a törvénynek 2. §-a mintegy folytatja és kiegészíti az 190X. évi két gyermekvédelmi törvényünk alap gondolatát: „Az Alap célja a leginkább támogatásra szoruló néprétegek gazdasági, erkölcsi és szellemi felemelése útján az életviszonyok javítása és a társadalmi kiegyenlítés elősegítése; továbbá a népesség szaporodásának előmozdítása/.

Amennyire örvendetes és felemelő látvány a szociális patronázsnak ez az előtérbe nyomulása és hatalmas fejlődése, annyira sajnálatos, hogy a bűnügyi patronázs két főpontján, a patronázs-egyesületek életrekelése és a rabsegélyezés, a mai helyesebb műszóval ú. n. utógondozás tekintetében még mindig a trianoni rombolás nyomai ütözköznek szemünkbe.

Mint fentebb említettem, a Patronázs Egyesületek Országos Szövetsége az első világháború alatt megszűnt. De megszűntek a vidéki patronázs-egyletek is csaknem kivétel nélkül. A rabsegélyezés, a fogházmisszió is, melyet 1919-ben Budapesten az igazságügyminisztérium támogatásával fővárosi tanítók és tanárok megindítottak és a Fiatalkorúak budapesti fel-

ügyelő hatóságának vezetése mellett ma is folytatnak, valamint a Szociális Missziótársulat fogházmissziós osztálya, a Bethánia Egylet és a Fébe. ev. diakonissza egyesület elismerést érdemlő buzgósággal végeznek, a vidéki városokban alig talált követésre.

De még nagyobb és ma legégetőbb sebe a bűnügyi patronázsunknak a börtönökből feltételesen vagy végleg kibocsátottak utógondozásának teljes elhanyagolása, a velük való nemtörődés. Pedig ez a nemtörődés egyik legkétségtelenebb szülő oka az újabb és újabb bűneseteknek, a kriminalitás növekvésének.

Az első világháború kitörése előtti évtizedekben az összes kultúrállamok büntetőjogi köreiben, nemzetközi kongresszusokon, jogászgyűléseken egyik legsürgősebb bűnügypolitikai kérdés gyanánt szerepelt a visszaesők, a hivatásos vagy megrögzött büntettek elleni küzdelem. Ennek a mozgalomnak mondhatni mindenütt meg is lett az eredménye. Mindenütt külön törvényeket és intézményeket alkottak ezeknek a legveszélyesebb büntetteknek ártalmatlanná tételére. Mi is a háború befejezte után hamarosan megalkottuk az 1928. évi X. t.-cikket, mely az említett megrögzött büntetteknek határozatlan időre szigorított dologházakba utalását rendeli el.

De peccatur intra et extra muros. Ha igaz is, hogy a visszaesés, a bűnben megrögzöttség egyik oka a rosszra való hajlam, a büntettek egy részének a becsületes munkától való vonakodása, a másik tényező azonban a társadalom és az állam mulasztása, mikor ezeknek a bűnre hajlamos egyéneknek utógondozásáról megfelelnek. A börtönből vagy a szigorított dologházból kibocsátott elítélt olyan, mint a hosszú betegségből lábra állított ember. Támogatni kell, hogy el ne botolják. A megrögzöttek látszókkal szemben fokozott mértékben szükséges ez a támogatás. Lehet, hogy ez sem fog mindig sikerülni, de ha csak felét meg tudtuk menteni ezeknek a visszaeséstől, máris igen nagy és hasznos dolgot műveltünk, megmentettük a társadalmat, az államot és magánosokat sok súlyos bűnesettől.

A bűnügyi patronázs egyik legfőbb feladata, hogy harcoljon az ellen a társadalmi előítélet ellen, mely a börtönviselt embertől irtózik és nem ad neki munkát, nem igeekszik azt elhelyezni és tisztességes úton maradását biztosítani. Alit tegyen a börtönből kitocsátott s talán mégis jó útra készülő ember, ha minden igyekezete ellenére senki nem fogadja be, nem ad neki alkalmat, hogy új életet kezdhesen? Ezzel a szívtelen és oktalan eljárással csak visszakergetjük az illetőt a bűn útjára.

A magyar államnak és társadalomnak kötelessége a bűnügyi patronázsunk ezt a nehéz kérdését megoldani, a sok évtizedes mulasztást egyszer már helyrehozni. Ha képesek voltunk annyi nehézség és sorscsapások között is a szociális patronázs terén annyi szép és üdvös reformot keresztülvinni, akkor a bűnügyi patronázs-egyletek felélesztése és az utógondozás megoldása sem szizifuszi feladat. Az út erre szépen ki van egyengetve. Amint a gyermekvédelmet, annak részeit, az anya-, a csecsemő-, a családvédelmet kitűnő törvényekkel és intézményekkel a legszebb fejlődésnek indítottuk, úgy a bűnügyi patronázs mai két nyílt sebét is orvosolhatjuk. Csak akarni kell. Az orvoslás módja is adva van.

Törvényt kell alkotni a bűnügyi patronázs-egyletekről és az utógondozásról. Ebben a törvényben tisztázni kell az állam és a társadalom szerepét ennek az összetartozó két problémának a helyes és gyakorlatias keresztülvitelében. Ezt a kérdést is, mint a szociális patronázs feladatait, csak közös erővel, az állam és a társadalom együttes közreműködésével lehet jól megoldani. Vagyis a bűnügyi patronázs-egyleteknek is félig hivatalos, félig társadalmi alakulatoknak kell lenniök. Belgium alkotott már ötven évvel ezelőtt, 1891-ben kitűnő törvényt az ilyen patronázs-egyletekről (Comité de patronage

des condamnés libérés et de la protection de Penfance), melyek államsegéllyel támogatott társadalmi alakulatok. Legújabbán pedig a fasiszta Olaszország mutat követendő mintát ennek az egész problémának gyakorlatias megoldására. Itt az utolsó évtizedben minden törvényszéki székhelyen, 128 helyen, alakítottak pártfogó tanácsot, szintén hivatalos szervezetek gyanánt és 19 átmeneti munkás-otthont létesítettek a „külső“ pártfogói (utógondozási) állami feladat végzésére. Németországban már ötven évvel ezelőtt működtek az önkéntes munkástelepek (Aibeiterkolonien), melyek részben ugyanezt a célt szolgálják.

Nem új dolgot s nem bizonytalan kísérletezéseket sürgetek tehát, ha a mi bűnügyi pártfogó-egyleteink mielőbbi megalakítására, illetőleg az 1914 előtti rabsegélyező- és patronázs-egyleteink feltámasztására s ezek keretében a letartóztatási intézetekből elbocsátottak utógondozására hívom fel az illetékes tényezők figyelmét.

De bűnügyi patronázs-egyleteink újjászervezésére nézve nem is keli külföldi mintákat keresnünk. Aζ 1908-ban megalakult Patronázs Egyesületek Országos Szövetsége már 1910-ben részletesen kidolgozott alapszabály-mintát küldött szét a törvényszékekhez és járásbíróságokhoz s ennek a mintának alapulvételével alakultak meg sorra a patronázs-egyleteink, 1914-ben már 79 helyen. Egyszerűen ide kell tehát visszatérnünk és — természetesen felhasználva a lefolyt, csaknek 30 év tapasztalatait és az újabb szociális intézményeket — életre kelteni a régi patronázs-egyleteket. De életre kell kelteni a Patronázs Egyesületek Országos Szövetségét is, mely vezetője és irányítója lenne e nemes munkának az egész országban. S majd — a nyugodtabb idők visszatértével — összehívhatjuk újból az országos kongresszust is.

Magára az utógondozási munkára pedig igen egyszerű a megoldás. A Büntetőnovella által megteremtett és kitűnően bevált pártfogó tisztviseelő-állásokat kell jelentékenyen megszorítani s ezek közül az arra alkalmas egyéneket az utógondozással megbízni. Ezek feladata lesz a kibocsátottak számára megfelelő elhelyezést keresni s őket minden lehető módon támogatni, erkölcsileg és anyagilag erősíteni. Elengedhetetlen lesz végül a magánosoknál vagy vállalatoknál el nem helyezettek számára átmeneti otthonokat, illetőleg állami munkástelepeket felállítani. Ezek szervezésére is már az említett 1910. évi alapszabályminta megadta az útmutatást.

A magyar bűnügyi patronázs eme két hiányának orvoslása csak folytatása lesz az ezen a téren 1914 előtt oly szépen megindult fejlődésnek s megvalósítása a magyar büntetőjogászok több mint félszázados követeléseinek. Ezzel csak hívek maradunk a modern bűnügyi politika atyjának, Cesare Beccariának 1764-ben kiadott bölcs jeligéjéhez, a ma már uralkodó bűnügyi-politikai alapelveihez: Jobb, okosabb dolog megelőzni, mint büntetni.

FINKEY FERENC